

O'YIN - BOLA FAOLIYATINING ASOSIY TURI SIFATIDA

Alimbayeva Mahliyo Sardarbek qizi

UrDPI Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o'yin mashg'ulotlarini o'tkazish orqali bola faoliyatini shakllantirish to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlari: ijodiy o'yinlar, ko'rgazmalilik, syujetli-rolli o'yinlar, maishiy o'yinlar, qurish, dramalashtirish.

O'yin - buyumli-predmetli va ijtimoiy voqelikda harakat qilish va uni anglashga yo'naltirilgan jarayondir. U o'zining kelib chiqishi ko'ra, yo'nalish va mazmuniga ko'ra ijtimoiy voqelik hisoblanadi. O'yin, bu bola faoliyatining yorqin turi. Unda maqsadning mavjudligi, sabablar, amalga oshirish vositalarining rejali harakatlari natijaning mavjudligi uning o'ziga xosligidir. Xususiyatlarning orasida sabablarning o'ziga xosligi asosiy hisoblanadi. O'yin jarayonida bolaning psixik bilish jarayoni, irodasi, hissiyoti, ehtiyoji va qiziqishlari, ta'sirchanligi – uning butun shaxsiyati shakllanadi.

Bola o'yinda amaliy ehtiyojlarga qaram bo'lmaydi. Bunda u o'zining bevosita ehtiyoj va qiziqishlaridan kelib chiqadi. Bolalarning o'yinlari o'zining rang – barangligi bilan ajralib turadi. O'yin o'z mazmuni va tashkil etilishiga ko'ra, bolalarga ta'sir ko'rsatish darajasi, buyumlarning turlari va kelib chiqishiga ko'ra ijodiy va qoidali o'yinlarga bo'linadi.

Ijodiy o'yinlar bu bolalarning mustaqil ijodiy, o'zlari o'ylab chiqqan o'yin majmuidir. Bunda bolalar o'z taassurotlari, borliq hayotdagi tushunchalari va unga bo'lgan o'z munosabatlarini aks ettiradilar. Ijodiy o'yinlar quyidagi turkumlarga bo'linadi:

- syujetli-rolli;
- dramalashtirilgan;
- qurilish;

- tabiat materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlar.

Ijodiy o'yinlar va ularga rahbarlik. Ijodiy o'yinlar boshqa tur o'yinlardan quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

1. O'yin mazmunining o'ziga xosligi.
2. Rollarning mavjudligi.
3. Xayoliy vaziyatning mavjudligi.

O'yin mazmunining o'ziga xosligi uning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Pedagog va psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kattalarning ijtimoiy hayoti o'zining rang-barang ko'rinishlari bilan syujetli-rolli o'yinlarning mazmuni bo'lib xizmat qilgan ekan. Ular bolalar kattalar ijtimoiy hayotining namunasini oladigan faoliyat turi o'yin ekanligini asoslab berdilar.

Ijodiy o'yinlar syujetlari va mazmunining rang-barangligi, ularni tavsiflash zaruratini keltirib chiqaradi. Syujet o'yin faoliyati tizimida asosiy komponent sifatida o'z ichiga personajni, hayotiy vaziyatni, harakat va personajlar munosabatini oladi. Ijodiy o'yinlarda xayoliy vaziyatning mavjud bo'lishi bolaning tafakko'rini o'stirib syujet va rollar o'yin mazmunini takomillashtiradi. Ijodiy syujetli-rolli o'yinlarning o'ziga xos sabablari mavjuddir. Buning eng asosiy sababi – bolalarning kattalar bilan birgalikda ijtimoiy hayot kechirishga intilishidir. Bu sabablar bolaning yoshiga qarab, o'yin mazmuniga qarab o'zgarib boradi. Kichiq yoshdagi bolalarda asosiy sabab buyumlar bilan bajariladigan qiziqarli harakatlar bo'lsa, bola katta bo'lgan sari o'yindagi kattalar harakatlarini va munosabatlarini qayta aks ettirish asosiy sabab bo'lib xizmat qiladi. Shunga ko'ra, o'yinlarni syujeti, mazmuniga ko'ra 3 guruhga bo'lish mumkin.

1. Maishiy o'yinlar (oilalar, bolalar maktabgacha ta'lim muassasasi va boshqa voqelikni aks ettiradigan).
2. Mehnat mavzuidagi o'yinlar (oilalar va kattalar mehnatida ishtirok etish, o'z-o'ziga xizmat va boshq.).
3. Ijtimoiy mavzudagi o'yinlar.

Bolalar rollarni tanlab o'ynaydilar. Syujetli-rolli o'yinlarda xatti-harakatlarni, qoidalarni egallash asosida, rolda mujassamlashtirilgan axloqiy qoidalar ham o'zlashtiriladi. o'yinda kishilar turmushiga, ishlariga, jamiyatdagi xulq-atvor me'yori va

qoidalariga ijobiy munosabat shakllantiriladi. Xuddi shu jarayonda o'yin muomala madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida ham yuzaga keladi. Aqliy tarbiyaning asosiy vositalaridan biri bu syujetli o'yin hisoblanib, unda bola atrof-muhitdagi voqea va hodisalarni aks ettirib, xayolan ularni qayta tiklaydi. O'yinning xayoliy vaziyati bolaning aqliy faoliyatining rivojlanishiga doimo ta'sir ko'rsatadi.

D.B.Elkonin syujetli-rolli o'yinni birgalikda o'ynaladigan o'yinda tasvirlanayotgan voqealarga, harakatlarga, buyumlarga nisbatan o'z nuqtai nazarini boshqalar nuqtai nazari bilan jamlash masalasi shakllanishi natijasida yalpi tafakkur bosqichiga o'tishga imkon beruvchi bilishga oid jarayon yuz berishini ta'kidlab o'tgan.

O'yinning san'atga yaqinligi syujetli-rolli o'yinlardan estetik tarbiyada foydalanish imkonini yaratadi. Bola o'yinidagi ijodkorlik bilan bog'liq bo'lgan tuyg'ular estetik tuyg'ularga yaqin turadi. O'yinda bolaning katta harakat tajribasi shakllanadi. Turli harakatlarni rivojlantirish va takomillashtirish uchun qulay sharoit yaratiladi, bola rolga kiradi, o'z roliga oid xatti-harakatlarni amalga oshirish uchun tasvirlayotgan rollarning o'ziga xos xususiyatlarini ongli ravishda ifodalaydi.

Ikki yoshdagi bolalar hayotida syujetli o'yinchoqlar bilan juda oddiy o'yinlar o'tkaziladi. Bolalar bu o'yinchoqlarni qo'lda ushlab yuradilar, siqib ko'radilar, yerga tashlab ko'radilar, o'yinchoqlarni Qildiratadilar, o'yinchoqda nima tasvirlanganligiga e'tibor bermaydilar. Bu yoshda kundalik hayotda tevarak – atrofdagi katta kishilar va bolalar harakatini kuzatib borishni, bu harakatlarni o'z o'yinlarida aks ettirishni o'rgatish lozim: qo'g'irchoqni ovqatlantirish, uyquga yotqizish va boshq.

Bu yoshda buyumli o'yin bir necha bosqichda amalga oshiriladi: 1-bosqichida bolalar o'yinchoqlar bilan kattalar harakatlariga taqlid qiladilar. 2-bosqichda o'zlashtirgan harakatlarni mustaqil bajara boshlaydilar, so'ngra bu harakatlarni boshqa buyumlarga ko'chiradilar. 3-bosqichda tasviri o'yin vujudga keladi, uning mazmunini shartli qurollar bilan bajariladigan harakatlar tashkil qiladi.

Bola kundalik hayotda kuzatgan buyumlar bilan bajariladigan harakatlarga taqlid qiladi (gazeta o'qiydi, yer chopadi, kir yuvadi), bularning hammasi syujetli – rolli o'yin uchun sharoit yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan suhbatlar, kuzatishlar o'tkazish, hikoya va ertaklar o'qib berish, maslahat berish va o'yinlarga qiziqtirish kerak. O'yinda bolalarni katta ish-harakatining faqat tashqi tomonigagina taqlid qildirmay, balki ularni odamlarga, mehnatga bo'lgan munosabatlariga ham taqlid qildirish, bolalarda ahillik bilan o'ynay olish, rollarni taqsimlay bilish, ko'zlangan maqsadga erisha olish, tortinchoq va uyatchan bolalarga loyiq rollarni taklif qilib, ularning o'yinga qo'shilishiga yordam berish kerak. Bolalarda xayol tasavvurlarini o'stirish ularda mustaqil biron yangi o'yinni ijod etish, bu o'yinga kerakli narsalarni tanlash, binolar qurish, ba'zi o'yinchoqlarni o'z qo'li bilan yasash, badiiy mashg'ulotlarda orttirgan malakalarini o'yinda qo'llash, qo'shiqlar aytish, she'r o'qish, chizgan rasmlardan va yasagan narsalardan foydalanish istagini uyg'otadi. Bolalar o'yinlari mavzuining o'zgarishida maishiy o'yinlardan mehnat, ishlab chiqarish syujetiga ega bo'lgan o'yinlarga, so'ng turli ijtimoiy hayot voqea va hodisalari aks ettiriladigan o'yinlarga o'tiladi. O'yinning mazmuni ham rivojlanadi.

Adabiyotlar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilgan Davlat talablari. T-2008
2. Abu Rayxon Beruniy. Ruhiyat va ta'lim-tarbiya haqida. –T., 1992.
3. R.Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberdiev. Pedagogika. –T.: O'qituvchi, 2001.
4. P.Yusupova. Maktabgacha pedagogika. –T.: O'qituvchi, 1993